

Festetics László albumai

Festetics László (1785–1846) személye nemcsak édesapja, Festetics György kiemelkedő kvalitásai miatt jelentős, hanem a magyar kultúra ápolására, megőrzésére tett későbbi kísérletei alapján is.¹ Felnettkori tevékenységének alapjait neveltetése határozta meg, egyértelmű célja volt, hogy a társadalomnak és hazájának hasznos tagja legyen.² A nevelési folyamat részeként, kortársaihoz hasonlóan, 1794 és 1803 között több utazást is tett Magyarországon és a Habsburg Birodalom itáliai (1798), morva (1801) és német (1803) részein. Ezek a *Kavalierstour* mintáit másolják annyiban, hogy meglehetősen nagy hangsúlyt kap a társadalmi kapcsolatok építése, ápolása, vagyis a hírességek, rokonok és ismerősök meglátogatása.³ A társasági életbe való bevezetetés mellett azonban az ismeretszerző jelleg is kiemelt szerepet játszik. Az épített emlékek, nevezetességek felkeresése pedig – bár ebben is hasonlóságot mutat – nem az európai, hanem a magyar kulturális örökség megismerésére irányítja a figyelmet és teszi egyértelműen honismereti jellegűvé korai útjait.⁴ Utazásai jól dokumentáltak, több forrástípus is rendelkezésünkre áll: úti beszámolók, levelek, elszámolások formájában, de a látóterünkbe került kiegészítő források típusai közül ki kell emelnünk egyet, mégpedig az album amicorumét, amely eddig még nem szerepelt a tudományos érdeklődés fókuszában.

Az album amicorum műfaja a 16. század közepén keletkezett, egyrészt az akadémiai peregrinációhoz, másrészt az arisztokrácia utazásaihoz köthető forrásművek jellegzetes csoportját jelöli, amelybe tulajdonosaik külföldi tartózkodásuk során barátaik, tanárai, diáktársaik és a meglátogatott notabilitások bejegyzéseit gyűjtötték egybe. Ezek a bejegyzések, szerkezetüket tekintve, mottót és klasszikus szerzőtől származó vagy bibliai idézetet tartalmaznak, rövid személyes ajánlás kíséretében. Maga a műfaj a 18. század közepétől olyan, szentimentális irányú tartalmi átalakuláson ment keresztül, amelynek végpontját a hölgytársaságokban használt 19. századi emlékkönyvek jelentették.⁵

2003 decemberében került az Országos Széchényi Könyvtár birtokába egy kézirat, amely a *Monumenta virorum illustrorum quos honoris causa invisit, dum patriam orasque exterar perlustraret comes Ladislaus Festetics de Tolna anno MDCCXCVI et sequentibus*⁶ címet viseli. Az irat provenienciája csak részben ismert. Kötése arra utal, hogy a Festeticsek

¹ KOSTYÁL, 1961/1962, 280–290.

² STOHL, 2008, 211–233.

³ Az utazások tipológiájáról bővebben ld. KULTSÁR, 2006.

⁴ STOHL, 2012, 22–26.

⁵ FÖLDESI, 2003, 57–59.

⁶ OSZK Kézirattár Oct. Lat. 1256.

családi könyvtárának darabja lehetett korábban, az 1948. évi államosításkor azonban mégsem az OSZK-hoz, hanem magánkézbe juthatott, hogy egy aukció keretében bukkanjon fel újból.⁷ Jelen dolgozatban ennek a forrásnak rövid ismertetésére és bevezetőnk végén a szöveg közlésére vállalkozunk.⁸

Azt, hogy a fiatal gróf ilyen album amicorummal rendelkezék, édesapja szorgalmazta 1796. december 9-én kelt levelében.⁹ Viszont az általa felsorolt személyek bejegyzései – egy kivételével – nem ebben a kötetben található meg. Ez és Takáts József, az apa által megbízott nevelő későbbi levelei alapján valószínűsíthető, hogy Festetics László egy további, eddig ismeretlen emlékkönyvvel is rendelkezett. Takáts 1798. augusztus 28-án, Grazban kelt levelében¹⁰ említi, hogy elmentek „más nevezetesebb Professorokon kívül Kindermann nevű Tudóshoz¹¹ is, a' ki az Inner Oesterreichi mappákat olly tsínyosan vágatta-ki; 's bé írártuk az Utazó Könyvbé”. Az ő nevét azonban hiába keressük jelen forrásunkban. Takáts tudósításai alapján feltételezhető, hogy Joseph von Sonnenfels¹² bécsi egyetemi tanár kezdte meg a sort¹³ még 1796 decemberében, az alábbi, a nevelő iránti engedelmisséget hangsúlyozó bejegyzéssel: „Cum jam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas paedagogum. Interim te aliquorum auctoritate custodi; aut Cato ille sit, aut Scipio, aut cujus interventu perditu quoque homines vitia supprimerent, dum te efficiis eum, coram quo peccare non audeas.”¹⁴ 1797 januárjában¹⁵ már értesülhetett a gróf, hogy Müller tanácsos¹⁶ a következő Corneille-citátummal gazdagította a gyűjteményt: „Faitres votre devoir, et laissez faire aux Dieux.”¹⁷ Birckenstock¹⁸ Francis Bacont idézve a tudomány és a természet örök kölcsönhatására hívta fel az ifjú gróf figyelmét: „Naturam literae perficiunt, ab experimentia autem ipsae perficiuntur.”¹⁹ A következő hónapban került a könyv Esterházy Pál Antalhoz,²⁰ akinek nevelője, Görög Demeter²¹ – nem titkolt pedagógiai célzattal – előírta, hogy „magának kell alkalmas textust ki

⁷ „Emlékek [...]”, https://axioart.com/tetel/-emlekek-hires-ferfiaktol,-akiket-tolnai-festetics-laszlo-gr_146067.

⁸ Itt szeretném megköszönni az idegen nyelvű szövegek átírásában nyújtott segítségét Szabó András Péternek, Máté Ágnesnek és Lengyel Rékának.

⁹ „Recomendálom, hogy Görög Uram, Ifju Hertzeg Eszterházy, Sonnenfels, Gróf Teleky Sámuel Fija, Birckenstock, és ama hires Staath-Rath Müller Urnak bé írási, a' Fijam Barátság-Koszoru nevezetű Könyvében meg szereztessenek”. Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. december 9., MNL OL Festetics Levéltár P 279 10. cs. 1796:1596.

¹⁰ MNL OL Festetics Levéltár P 279 14. cs. 1798:915.

¹¹ Kindermann, Joseph Karl (Buda, 1744–Wien, 1801), térképész, geográfus, író.

¹² Sonnenfels, Joseph von (Nikolsburg, 1732–Wien, 1817), udvari tanácsos, a bécsi egyetem professzora.

¹³ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1796. december 19. MNL OL P 279 10. cs. 1796:1650.

¹⁴ Lucius Annaeus SENECA: *Epistulae morales ad Lucilium*, XXV, 6.

¹⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1797. január 15. MNL OL P 279 10. cs. 1797:107

¹⁶ Müller, Johannes von (1752–1809), történész, könyvtáros és államtanácsos.

¹⁷ „Te csak tedd a magadét, a többit bízd az istenekre.” Pierre CORNEILLE: *Horace*, 2. felvonás, 3. szín.

¹⁸ Birckenstock, Johann Melchior (1738–1809), udvari tanácsos, tanügyi referens.

¹⁹ Francis BACON: *Sermones fideles sive interiora rerum*, XLVIII, *De studiis et lectione librorum*.

²⁰ Esterházy Pál Antal (Wien, 1786–Regensburg, 1866), diplomata.

²¹ Görög Demeter (Hajdúdorog, 1760–Bécs, 1833), író, szerkesztő, kartográfus, előbb a Kollonich és az Esterházy családoknál, majd Ferenc Károly főherceg mellett nevelősködött.

keresni valamelyik olvasó könyvéből”.²² A fiatal herceg végül a következő, az igaz barátságról szóló (a levél²³ állítása szerint magyarra is lefordított) idézettel ajándékozta meg tanulóársát: „Wenn man keine wahren Freund hat, so ist der Genuss der grösssten Ehren und Reichthümer allein unschmackhaft und eckel. Ein Freundschaft, die schon in der Jugend keimt, und Würzel schlägt, wird immer stärker und stärker bis ins hohe Alter und kaum der Tod ist vermögend sie zu trennen.”²⁴ Görög pedig Cicerótól választott szövegrészt az önismeret jelentőségéről: „Est illud maximum, ut se quisque noscat. Qui se ipsum norit, primum aliquid sentiet se habere divinum, ingeniumque in se suum, sicut simulacrum aliquod, dedicatum putabit, tantoque munere Deorum semper aliquid dignum et faciet et sentiet et intelliget etiam, quanta instrumenta habeat ad obtinendam adipiscendamque sapientiam, qua duce, bonum Virum, et ob eam ipsam Causum cernat se beatum fore.”²⁵

A fentiekén túl az OSZK-ban őrzött nyolcadrét, aranyozott szegélyű, barna bőrkötésű könyvecske összesen 84 bejegyzést tartalmaz az 1797 és 1803 közötti időszakból. Dátum nélkül, de a megjelölt időszakból 5 darab, míg a legtöbb (43 darab) az 1797. évi erdélyi útról való. 1798-ból származik 17 darab, 1801-ből mindössze egyetlen, 1803-ból pedig 18 bejegyzés. A szövegek túlnyomó többsége latin (68%), német (14%) és magyar (13%) nyelvű, csupán kettő bejegyzés íródott olaszul, egy pedig angolul és franciául. Közel egyenlő arányban klasszikus szerzők idézeteit, mondásokat vagy személyes megjegyzéseket tartalmaznak, bibliai szövegrész vagy szöveg nélküli aláírás csupán négy-négy alkalommal szerepel köztük. Szerzőik több mint kétharmada (71%) értelmiségi (nagyjából egyenlő arányban egyházi és világi személyek), csak 15 fő földbirtokos és 7 fő katonatiszt. Az egyházi tisztséget viselők háromnegyede katolikus, több főpap is akad köztük, így Milassin Bertalan székesfehérvári, Bajzáth József veszprémi, Batthyány Ignác gyulafehérvári, Eszterházy László Pál pécsi, Kristovich Imre csanádi és Johannes Jesich zengg-modrusi püspökök. Külön említésre méltó a szabadkőműves kötődésű ljubljanai érsek és későbbi szepesi püspök, Michael Brigido²⁶ személye. Mellettük megtalálhatók a jelentős hazai vallások vezető főpapjainak bejegyzései is: a szintén szabadkőműves Stevan Stratimirovic karlócai metropolita,²⁷ Avakumovics István károlyvárosi, majd temesvár–lippai görögkeleti, Daniel Georg Neugeboren nagyszzebeni evangélikus és Benedek Mihály debreceni református püspökök bejegyzése.

Az album – címe ellenére – nem tartalmaz 1797 előtti bejegyzést, de arról tanúskodik, hogy 1797. évi délvidéki és erdélyi útja során már aktívan használta Festetics László a könyvet. A pécsi püspök vendégeiként, nevelőjével körbejárták a környező történelmi jelentőségű településeket (Siklós, Mohács). Egyetlen délvidéki állomásként a karlócai

²² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Bécs, 1797. február 16.], MNL OL P 279 10. cs. 1797:219.

²³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Bécs, 1797. február 20.], MNL OL P 279 10. cs. 1797:224.

²⁴ WEISSE, 1780, 46.

²⁵ Marcus Tullius CICERO: *De legibus*, I, XXIV, 59.

²⁶ Az „Ad Magnanimitatem” szabadkőműves páholy tagja, ld. ABAFI, 1993, 158.

²⁷ Egyetemi éve alatt az észéki Vigilantia szabadkőműves páholy tagja.

metropolitánál tett látogatásról emlékezik meg forrásunk. Erdélyt elérve azonban látványosan megszaporodnak a bejegyzések. A száz városok végiglátogatása mellett a 18. század végének jelentősebb erdélyi és partiumi szellemi műhelyeinek mindegyikét (Nagyenyed, Marosvásárhely, Kolozsvár, Gyulafehérvár, Nagykároly, Nagyvárad) érintették az úton. Erdélyt elhagyva, Debrecen mellett már csak katolikus egyházi központokban fordultak meg: ugyanis Kalocsán, Székesfehérváron és Veszprémen keresztül tértek vissza minden útjuk kötelező állomására, Keszthelyre.

Arra, hogy a tanulmányutak körén kívül is előkerült az album, bizonyítékul szolgál Teleki Sámuel 1797. november 13-i bécsi (48r) és Rát Mátyás 1797. november 27-i (49r), Győrben kelt bejegyzése. 1797 novembere és 1798 augusztusa között nem született újabb bejegyzés, pedig az ifjú gróf nyilvánvalóan társadalmi rangjának megfelelő kapcsolatrendszerben élte mindennapjait Bécsben.

Festetics László itáliai útjának első bejegyzése, a forrás tanúsága szerint, Ljubljanában keletkezett, majd Velence után Trieszt és Fiume a következő állomások, kisebb kikötővárosok (Bakar, Novi Vinodolski) végig az Adriai-tenger partján, le egészen Zenggig. Az albumba bejegyző személyek leginkább helyi notabilitások, foglalkozásukra nézve nagyon vegyes képet mutatva (főurak, katonák, vezető egyházi személyek, tanárok, hivatalnokok), a beírások pedig spontán találkozások nyomainak tűnnek. A Károly úton északnak tartva Károlyváros és Zágráb érintésével tértek haza az utazók Keszthelyre, itt írta be magát a könyvbe az éppen akkor (1798. október 12.) ott vendégeskedő Petrus Jordan, a bécsi egyetem tanára, akit a Georgikon ügyében hívott le magához a szünetidőre Festetics György.²⁸

Az 1801-ben tett cseh- és morvaországi útról egyetlen bejegyzésen (96r) kívül semmit nem őrzött meg a forrásunk, eszerint Brnóban 1801. augusztus 25-én találkozott a helyi íróval, Theodor Frantzkyval.²⁹

Bővebb, de nem túl bőséges adattal szolgál az album gazdájának a német tartományokban tett 1803. évi látogatásáról. Az út kezdeti szakaszán Salzburgban időztek Karl Moll, Friedrich Spaur, illetve Franz és Theodor Hartleben társaságában. Ausztriát elhagyva, a forrás szerint, Stuttgarton, Helmstadton, Giessenen, Marburgon és Göttingen át jutottak el Berlinig. Legtávolabbi állomásukon Johann E. Bodét látogatták meg, aki ekkoriban a berlini csillagvizsgáló igazgatója volt (70r). A legtöbb bejegyzés (összesen 4 db) ugyanakkor Göttingenből származik. Fontos megjegyezni, hogy bár ezen úti céljuk – Kurucz György szerint – az ott alkalmazott innovatív mezőgazdasági ismeretek és oktatási módszerek miatt kiemelt jelentőséggel bírt a család és a Festetics György

²⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1798. június 8. MNL OL P 279. Directoratus regestruma, 259. köt., 1798:518.

²⁹ Az út ugyanakkor hosszabb és sokkal jelentősebb volt, amint azt Festetics László beszámolójára (FESTETICS, 1801) hivatkozva Deák Eszter állítja, elsősorban a Festeticseknek a morva Salm családdal való kapcsolatával és az általuk alkalmazott ipari és mezőgazdasági újítások megismerésével összefüggésben. DEÁK, 2001, 42.

által alapított Georgikon számára mint a korabeli tudástranszfer egyik központja, a bejegyzők közül mégis egyedül Johann Beckmann természettudós.³⁰

A forrást betűhív átiratban közöljük. A szerzőkre és a szövegek forrásaira vonatkozó adatokat lábjegyzetben adtuk meg. A szövegghiányok jelölésére szögletes zárójel [] alkalmaztunk. A rövidítéseket az Inscriptiones alborum amicorum gyakorlatának megfelelően dőlt zárójelben // oldottuk fel. A hely- és névmutatókban az egyes tételek mellett szereplő számok az eredeti kézirat lapszámozását követve azt az oldalt jelölik, ahol a keresett adat feltalálható, recto (r) vagy verso (v) kiegészítéssel. A személynevekhez fűződő magyarázó jegyzetek forrásai vonatkozásában, a megadott szakirodalmon túl, a következő elektronikus adatbázisokat használtuk fel: Szinyei József: Magyar írók élete és munkái, Magyar Életrajzi Lexikon, Magyar Katolikus Lexikon, Deutsche Biographie.

Forrás

**Monumenta virorum illustrium, quos honoris causa invisit,
dum patriam orasque exteras perlustraret comes Ladislaus Festetics de Tolna
anno MDCCCXCVI et sequentibus**

OSZK Kézirattár Oct. Lat. 1256

3r

Tempus et operam perdis, si non pro futura discis. At sicut semina fructum, sic nec scientiae usum illico exhibent.

/Quinque/Ecclesiis 8. 7^{bris} 1797.

Novák m/anu/ p/ropria/³¹

4r

Deum time, et mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo.

Eccl/esiastes/ 12.³²

Franciscus Szány³³

Praepositus m/anu/ p/ropria/

³⁰ KURUCZ, 2016, 63.

³¹ Novák Krizosztom János (Zalabér, 1744–Pannonhalma, 1828) bencés apát, 1793 és 1802 között a pécsi tanulmányi kerület főigazgatója.

³² Prédikátorok könyve 12,13.

³³ Szányi Ferenc (?–1810), pécsi kanonok, 1801-től rozsnyói püspök.

5r

Despotismus et superstitio omnium in mundo causae malorum.
Abbas Viser.³⁴

6r

[Opinio Joanis Letenyei, ex antiquis N/ota/ B/ene/ dedit]³⁵

Civitas /Quinque/Ecle/siensis/, antequam Hungari Pannonias occupavissent, jam stetit sub nomine S. Basilicarum. Divus Stephanus, et Patris exemplo, et pie Matris salutaribus monitis Christianae Religionis zelo flagrans, Gentemque suam ad hanc ab Ethnica superstitione convertere gestiens, Anno 1000 misit ad Pontificem Sylvestrum³⁶ Ablegatos, Astricum Abbatem,³⁷ designatum Episcopum Colocen/sem/, cum nonnullis Proceribus, ut sibi cum jure Coronae jus erigendorum in Regno Suo Episcopatum conferre dignaretur; obtinuit utrumque Corona, et jure Apostola/tu/s per predictos, ac simul Azonem Episcopum Nuncium Apostolicum³⁸ transmissis [!] eodem anno. Misit ergo pius Rex Operarios et Seculares, et Regulares ex ordine potissimum S/ancti/ Benedicti, ad praedicandum Evang/elium/ per totum Regnum, et simul /Quinque/ecclesias caepitque adaptare Arcem hanc pro Episcopo, et Ecclesia cathedrali sub nomine S/ancti/ Petri P. A. Qvibus jam ita adparatis, introduxit Bonipertum³⁹ Episcopum anno 1009 Diplomate in Civitate Jauriana desuper confec[to]. Cum autem Stephanus post introductum Episcopum, adhuc 29 annos supervixerit, et ipsi, nec voluntas nec opes immensae, jam inde ab Álmos, per Árpád, Zoltam, Toxun, Geizam⁴⁰ ex totius fere Europae Spoliis a Majoribus ad se devolutae defuerint, credibile est, Basilicam hanc ab ipso perfectam. Successor enim Petrus inops egensque in brevi illo et turbulento vix per triennium pacato Regno, de tanta machina nec cogitare, minus perficiend[a] sperare poterat. Addiderit fors aliquem intrinsecus decorem, et ideo hic sepultus sit; quod et sine hoc S/ancti/ Fundatoris Nepoti dari poterat; si Petrus Rex in S/ancti/ Petri Ecclesia sepeliri⁴¹

7r

A teneris virtuti adsuevisse maximum est Vitae probae magisterium. Aegre senioribus annis ponuntur mores qui juvenilibus erant assumpti; sic Lana colorem, que[m] prima bibit, aegrius mutat.⁴²

³⁴ Viser Ádám János (Pécs, 1748–Pécs, 1803), 1774–1777 között Nagyszombatban, 1777–1784 között Budán, 1784–1788 között Pozsonyban a Szentírás és a görög nyelv tanára, 1789-től kompolti címzetes apát és szentszéki ülnök, a pécsi püspöki könyvtár igazgatója.

³⁵ Letenyei János (1723–1804) szigetvári plébános, történész.

³⁶ II. Szilveszter, OSB, pápa (940/950–1003, ur. 999–1003).

³⁷ Asztrik, OSB, szklavániai apát, később kalocsai püspök, majd érsek († 1034).

³⁸ Azo ostiai bíboros püspök, pápai legátus. ld. KOSZTA, 2012, 30.

³⁹ Bonipert, OSB, Pécs első püspöke († 1042).

⁴⁰ Az Árpád-ház fejedelmei, Anonymus írása alapján: Álmos (819 k.–895), Árpád (845 k.–907 k.), Zolta (896 k.–949 k.), Taksony (931 k.–973 k.), Géza (945–997). ld. KRISTÓ, 1994, 98–106.

⁴¹ A szöveg folytatás nélkül megszakad.

⁴² HEVENESI, 1714, 90–91.

Haec reflexioni C/omitis/ Festetitsij se invisentis commendat Mohátsij 8^a 7^{bris} 1797.

Paulus Episcopus /Quinque/Ecclesiensis m/anu/ p/ropria/⁴³

8r

Experientia est optima rerum magistra.⁴⁴

Carloviczii⁴⁵ 11 September /1/797

Stephanus Stratimirovics m/anu/ p/ropria/⁴⁶

Archiepiscopus et Metropolita

9r

Fide, et diffide.

Temesvar 16ta Septembris /1/797.

Joh/annes/ Fran/ciscus/ Adamus Comes de Soro⁴⁷

10r

Praesentibus recognosco, Illustrissimum Dominum Comitem Juvenem Ladislaum Festetits, mihi in oppido Mak[o] cum sibi adlaterato Domino Praefecto quippe Josepho Takáts, honorem visitae exhibuisse.

die 18 Sept/embris/ /1/797.

Emericus Christovicz m/anu/ p/ropria/⁴⁸

Episcopus Csanádiensis

11r

Céljja utazásodnak, hogy hazádat meg ismérjed, ez gerjesszen benned hazád, s nemzetedhez szeretetet, melj kötelezzen mind kettőnek boldogítására tegedet, eszt ohajtja

B/áró/ Bánffy László mp.⁴⁹

N/emes/ Kraszna Vármegyének Főispánya

Szasz Varos 23 7^{bris} /1/797.

⁴³ Esterházy László Pál (Alsópaty, 1730–Mohács, 1799), pálos szerzetes, 1769–1776 rendi generális; 1776-tól váci címzetes, 1780-tól haláláig pécsi püspök.

⁴⁴ Latin mondás.

⁴⁵ Karlóca (ma: Srmski Karlovci, Szerbia).

⁴⁶ Stratimirovic, Stevan (Kulpin, 1757–Karlóca, 1836), 1790-től haláláig karlócai érsek-metropolita.

⁴⁷ Soro, Johann von (Buda, 1730–Lugos, 1809), osztrák tábornok.

⁴⁸ Kristovich Imre (Pest, 1711–Makó, 1798), 1777-től csanádi megyéspüspök.

⁴⁹ Bánffy László (1758–1826), Kraszna vármegye főispánja.

12r

No doubt there is misery enough in every corn [!] of the World.

the Franciscan in the Sentimental Journey⁵⁰

Sz/ász/ Város 1797. 7^{ber}

L/adislaus/ Herepei⁵¹

13r

Az maga Hazájának esmerése, az jo Hazafinak leg szeb disze és leg első kötelessége, az mostan utozo ifju Groff igen jo idein, ezen kedves kötelességet magaeleibe vétén, szerentsélteti és nagyra, 's minde[n] jora valo el jutást kíván töb M[éltósá]gos Grof Festetitseknek jo esmerőjek

G/róf/ Bethlen László m/anu/ p/ropria⁵²

Ca/merar/ius

Benzenzen⁵³ Erdélyben 1797. 23^{dika} 7^{bris}

14r

Virtus recludens immeritis mori
Caelum negata tentat iter via:
Coetusque vulgares, et udam
spernit humum fugiente penna
est et fideli tuta silentio
merces.⁵⁴

Cibinii⁵⁵ die 25 Septembris 1797

B/aron/ Michael de Brukenenthal⁵⁶

15r

Az iffiu Groff Festetits ezen rollam emlékeztető Irásomat kívánván, arra kérem ezen kis Groffo[t], az Méltóságos Urra Atyával edjút, hogy mint hajdon az édes Ur Atyával egy

⁵⁰ STERNE, 1768.

⁵¹ Herepei László (Losád, 1766–Szatmár, 1801), református lelkész, szászvárosi káplán.

⁵² Bethlen László (1751–1814, Marosvásárhely), királyi tanácsos, Hunyad vármegye főispánja.

⁵³ Bencenc (ma: Aurel Vlaicu, RO).

⁵⁴ HORATIUS: *Carmina*, III, 2, 21–25.

⁵⁵ Nagyszeben (ma: Sibiu, Románia).

⁵⁶ Bruckenthal Mihály (Újegyház, 1746–Nagyszeben, 1813), udvari tanácsos, királybíró, a szászok grófja.

helyen és egy idő tájban tanuló Barátyát, szives emlékezetében engemet tartson meg, és rollam el ne felejtkezzék. 25 Septembris /1/1797.

Groff Bethlen Joseff m/anu/ p/ropria/⁵⁷

16r

Vitam impendere vero.⁵⁸

Memoriae caussa scripsit

Daniel Georgius Neugeboren⁵⁹

Gymn/asii/ Cibin/iensis/ A/ugustanae/ C/onfessionis/ Rector

Cibinii Transsilv/aniae/. a. d. VIII. Cal/endae/. Octobr/is/. 1797.⁶⁰

17r

Amicitias imortales esse oportet. Cicero.⁶¹

Samuel L/iber/ B/aro/ de Brukenenthal⁶²

Cib/inii/ 26. 7^{bris} /1/1797.

18r

Juvat ira per alta

Astra, juvat terris, et inerti Sede relictis,

nube vehi validi/que/ humeris insidere [!] Atlantis.⁶³

/Al/bae/ /Iul/iae [?], 27ª Septembris 1797.

A/ntonius/ Martonfi mp.⁶⁴

Astronum/us/ Batthyianicus

19r

Illustrissime Comes Herule!

⁵⁷ Bethlen József (1757–1815), királyi kamarás, guberniumi tanácsos, kincstartó.

⁵⁸ IUVENALIS: *Satirae*, IV, 91.

⁵⁹ Neugeboren, Daniel Georg (Nagyszeben, 1759–Berethalom, 1822), evangélikus püspök, a nagyszebeni gimnázium rektora.

⁶⁰ 1797. szeptember 24.[!]

⁶¹ CICERO: *Laelius de Amicitia*, IX, 32; eredetileg LIVIUS: *Ab Urbe condita*, XL, 46, 12.

⁶² Bruckenthal Sámuel (Újegyház, 1721–Nagyszeben, 1803), erdélyi szász politikus, 1777–1787 között Erdély kormányzója.

⁶³ OVIDIUS: *Metamorphoses*, XV, 147–149. Az eredeti szövegben „insidere” helyett „insistere” szerepel.

⁶⁴ Mártonfi Antal (Csíkszentkirály, 1747–Gyulafehérvár, 1799), jezsuita paptanár, csillagász, a Batthyaneum csillagvizsgálójának első igazgatója.

Qui multorum hominum mores et urbes⁶⁵ per videre gestis [?]
Sis [?] felix! ut hinc vera olim patriae miracula promas.

N/agy/.Enyedini 27a Septembris 1797.

Adamus Herepei m/anu p/ropria/⁶⁶
in Ill/ustri/ Collegio Ref/ormato/ Alba
Nagy/ Enyediensi professor Historiarum et Eloquentiae

20r

A Tapasztalás nélkül vak a Tudomány.

Méltóságos Grof Festetics László urfi elő Nagyságának, és kedves Gondviselője Takáts
Josef Urnak, Erdélyi utozásokat szerentsélteti, és magát ajiija,

Benkő Ferentz m/anu/ p/ropria/⁶⁷
N/agy/ Enyedi. Histo/ria/. Nat/uralis/ és Géograf/ia/ Professor
és a Jénai Tudos Tarsaság Correspondense

N/agy/ Enyeden 28. Septembris 1797.

21r

Spontaneae lassitudines morbos denunciant.⁶⁸
Hippocr/ates/ S. II. aph/orisma/ 5.

apposuit humillimo cum cultu
Stephanus Mátyus M/edicinae/D/octo/r/⁶⁹
I/ncltyi/. Sedis Marus Phys/icus/ Ord/inarius/

Marus Vasarhelyini 29. 7^{br} 1797

22r

Tekints a' Hazára! hányak Istápjai?
Ha neveztetnek is, – kik méltó Fiai?
Hányak Nagy Eleik' igaz Maradvánnyi?
'S nem el-kortsosítottó Fákknak Oltovánnyi?
Azért Te kedves Groff, egy buzgó Fia légy

⁶⁵ Vö. HOMÉROSZ: *Odüsszeia* I, 1; illetve HORATIUS: *Epistulae, Ars poetica*.

⁶⁶ Herepei Ádám (Losád, 1756–Kolozsvár, 1814), tanár, református lelkész.

⁶⁷ Benkő Ferenc (Magyarláros, 1745–Nagyenyed, 1816), református lelkész, természettudós.

⁶⁸ HIPPOKRATÉSZ: *Liber Aphorismorum*, Sectio II. 5.

⁶⁹ Mátyus István (Kibéd, 1725–Marosvásárhely, 1802), orvos.

Hazádnak – és Értte majdon Nagyokat tégy!

Ezzel Emlékezetedbe magát ajánlja:
Ifju G/róf/ Teleki Domokos m/anu/ p/ropria/⁷⁰

M/aros/ Vásárhely 30ª Sept. 1797.

23r

Sapere Aude! Incipe!⁷¹
Horatius

Hoc Horatiano, memoriam sui, Ill/ustrissimo/ Comiti ad magna nato, commendat, ac optimi Parentis vestigia premendo, ut sapere audeat, suadet

Samuel Pataki Senior M/edicinae/ D/octo/r⁷²

Anno MDCCXCVII Die 30 Septembris

24r

Itt van a' mit keresünk. Horátz.⁷³

Aranka György m/anu/ p/ropria/⁷⁴

M/aros/Vásárhely, Sz/ent/ Mihály Havának⁷⁵ 30dikán 1797.

25r

Nobilem sanguinem Virtus nobiliorem efficit.

His Illustrissimo Adolescenti, Comiti Festetits, peregrinanti in Patria nostra, humillime memoriam sui commendat,

Joh/annes/ Gyöngyössi mpria.⁷⁶
Parochus Eccl/esi/ae Reformatae Uj-Tordensis
Uj-Torda 2^a Octobr. 1797.

⁷⁰ Teleki Domokos (Sáromberke, 1773–Marosvásárhely, 1798).

⁷¹ HORATIUS: *Epistulae*, I, Ep. II, 40.

⁷² Pataki Sámuel (Dés, 1731–Kolozsvar, 1804), orvos.

⁷³ HORATIUS: *Epistulae*, I, XVII, 39.

⁷⁴ Aranka György (Maroszek, 1737–Marosvásárhely, 1817), az erdélyi királyi tábla ülnöke, irodalmár, az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság titkára.

⁷⁵ Szeptember

⁷⁶ Gyöngyössi János (Kraszna, 1741–Torda, 1818), református lelkész, költő.

26r

Est ratio frustra, si non opus inde sequatur,
Et cur quid facias, ipsum opus est ratio.
Anthologia Graeca Liber I. titulus. XLIV.⁷⁷

opus suum lustranti Comiti Ladislao Festetits sui memoriam
commendat Ignatius C/omes/ de Batthyany Episcopus Transilvan/ensis/ m/anu/
p/ropria/.⁷⁸

Claudiopoli 3. Octobr. 1797.

27r

Az Urnak félelme az igaz böltséégnek kezdete:⁷⁹
mely böltsesség leg hiveb vezére az Ifjuságnak,
az életnek sok féle vizsontagságai kozótt.

Kolosvár 3 Oktobris 1797.

Molnár Borbára⁸⁰

28r

Fortes creantur Fortibus et Bonis.⁸¹
Horat/ius/

In Praesagium Bonae Mentis
et in memoriam sui adscriptit
Illustrissimo Comiti Adolescenti

Michaël Pap de Szathmár M.S.⁸²
Theol/ogiae/ et Hist/oriae/ Eccl/esiasticae/ in Collegio
Ref/ormato/ Claudiopoli/itano/ Professor p/ublicus/o/rdinarius/

Claud/iopoli/ 4. Octobr/is/ 1797.
Symb/olum/ Est Deus in Coelis

⁷⁷ *Anthologia*, 1795, 193.

⁷⁸ Batthyány Ignác (Németújvár, 1741–Kolozsvár, 1798), 1780-tól haláláig erdélyi püspök.

⁷⁹ Példabeszédek könyve 1,7.

⁸⁰ Molnár Borbála (Sátoraljaújhely, 1760–Hajdúbagos, 1825), költő.

⁸¹ HORATIUS: *Carmina*, IV, 4, 29.

⁸² Szathmári Pap Mihály (Kolozsvár, 1737–Kolozsvár, 1812), református teológus, tanár.

29r

Különös örömmel volt szerentsém itten Kolosvárott 8^{bernek}
4^{dik} napján 797^{ben} fogadnom Groff Festetics Lászlót,
érdemes uti Társával, Takáts Joseff Urral.

G/róf/ Bánffy György m/anu/ p/ropria/.⁸³

30r

Exulat Justitia, ubi praeconceptus Animi
dominatur furor.⁸⁴

Sibo 9ta Octobr/is/ 1797

Nicolaus Wesselényi m/anu/ p/ropria/⁸⁵

31r

Felicibus auspiciis redito Domu/m/
Comes Optime! Teque salvum tuis
reddito Magnis Parentibus!
Tu vero Mentor!
Cura spem hanc Patriae, meique memoriam retine

Hannulikii m/anu/ p/ropria/⁸⁶

Karolini, 8^a 8^{bris} 1797.

32r

Ad Comitem Juvenem Festetics dum Transilvania perlustrata per Karolinum rediret
anno 1797 die 8^a 8^{bris}

Lustrabas Urbes Patriae, moresque, Viroisque
spes vere Magni, delitiaeque Patris.
Nunc redis in gremium soboles dulcissima matris;
Karolios retine (si peto) mente lares.
Tu Mentor fulcrum Gentis, Patriaeque futurum
Plus Vita, ac oculis perge fovere tuis.

⁸³ Bánffy György (Piski, 1746–Kolozsvár, 1822), császári és királyi kamarás, 1787-től Erdély kormányzója.

⁸⁴ RÁKÓCZI Ferenc: *Universis orbis Christiani principibus, et republicis...*, [s. l.], [s. n.], [1703].

⁸⁵ Wesselényi Miklós (Zsibó, 1750–Zsibó, 1809).

⁸⁶ Hannulik János Krizosztom (Predmértvölgy, 1745–Nagykároly, 1816), piarista, a 18. századi magyarországi latin költészet kiemelkedő alakja, 1777-től Nagykárolyban tanár.

33r

Ad republicam eum optime parari dixerim, cui cum adolescentiae annis primum Patria proprio potius oculo, quam alieno percipienda exhibetur, ut ex situs notitia, et bonorum Civium reminiscencia opportuna olim capere possit consilia.

Magno-Varadini⁸⁷
ad diem X. Octobris
M.D.CC.XC.VII.

Jacobus Ferdinandus de Millér⁸⁸ m/anu/ p/ropria/
A/rtrium/ L/iberarum/ et Philos/ophiae/ D/octor/ I/uris/ V/triusque/. Licent/iatus/
in I/ncltyo/ Comitatu Bihar/iensi/ Tab/ulae/ Iud/iciariae/
Assessor, in R/egia/ Acad/emia/ M/agno/ Varad/iensi/ Biblioth/ecarius/
Hist/oriae/ Vnivers/alis/ et Statist/icae/ P/rofessor/ P/ublicus/ O/rdinarius/ ac
Libror/um/ Reg/ius/ Reuisor

34r

Quid iuvat intrepido scuto praeferre Leonem,
Si lateat timidus deside corde lepus?
Quid grandes Aquilas, niveosque obtrudere Cygnos,
Si vacuum teneat noctua caeca caput?
Nil prosunt cerae, nihil ornamenta parentum,
Si sua virtutum lumine facta carent?
Ergo coneris suavissime LADISLAE!
Vt virtus firmat nobilitatis opus.

Magno-Varadini 10 8b/ris/ 1797
In Otio Milleriano

Alexius Horányi⁸⁹ e Scholis Piis
A/rtrium/ L/iberalium/ et Phi/losophi/ae Doctor et
variarum Acad/emiarum/ Socius

35r

Debrecini ad d/iem/ V. Id/us/. Oct/obris/ MDCCXCVI[I]⁹⁰

⁸⁷ Nagyvárad (ma: Oradea, Románia).

⁸⁸ Miller Jakab Ferdinánd (Buda, 1749–Pest, 1823), jogász, tanár és könyvtáros Nagyváradon, majd Pesten a Nemzeti Múzeum későbbi könyvtárőre, majd igazgatója, királyi tanácsos.

⁸⁹ Horányi Elek (Buda, 1736–Pest, 1809), piarista tanár (Vác, Nyitra, Kecskemét, Mosonmagyaróvár), történész.

⁹⁰ Az évszám utolsó karakterét a kézirat kötetésekor a lapéllal együtt levágták.

Stultum ac supinum plumbeique delirii, rebus relictis consenescere in verbis.⁹¹

Erectae mentis ac indolis nobilissimae Adolescentem, illustrissimum Comitem iuvenem, D/ominum/ Ladislaum Festetits in peregrinatione litteraria constitutum, dum ad lustranda quaevis patrii soli Memorabilia reliqua a nobis discederet, hoc ipso superius adscripto Julii Caesaris Scaligeri effato comitatus est, prosperum iter reliquum precatus

Stephanus Weszprémi,⁹² M/edicinae/ D/octo/r et Lib/erae/ R/egiae/que Civitatis Debrecinensis Physicus ordin/arius/ nec non Inclitar/um/ Societat/um/ Scientiar/um/ Lipsiae et Göttingens/is/ Soci/us/

36r

Ladislaus Keszthelyi⁹³ e Scolis Piis Com/iti/ Ladislao Festetitsio apud se jentanti cum Patriae regiones peragraret

Dent alii coenas tibi, Parvo, aut Prandia, Ulyssi frugi ego jentantem recreo Lacte, Vale.

37r

Ratio non tum denique incipit lex esse cum scripta est, sed tum cum orta est. Orta est autem simul cum mente divina. Cicero de Leg/ibus/ L/iber/ II.⁹⁴

Memoriam suam humillime commendaturus Illustrissimo Comiti Ladislao Festetits scripsit Debrecini d/ie/ 11. Oct/obris/ 797.

Paul/us/ Sárvári⁹⁵ m/anu/ pr/opria/ Phil/osophiae/ et Math/esos/ Prof/essor/ in Coll/egio/ Ref/ormato/

38r

Certissimum est atque experientia comprobatum, leves gustus in Philosophia movere fortasse ad Atheismum: sed pleniore haustus ad Religionem reducere. Baco [!] de Verulamio Lib/ro/ I. de Augm/entis/ Scient/iarum/⁹⁶

⁹¹ Julius Caesar SCALIGER: *Poemata, De suis studiis*.

⁹² Weszprémi István (Veszprém, 1723–Debrecen, 1799), debreceni orvos, tudós, a lipcsei és göttingeni tudós társaságok tagja.

⁹³ Keszthelyi László (Keszthely, 1732–Kőszeg, 1803), piarista tanár Kőszegen, Debrecenben, a nyitrai rendi gimnázium igazgatója.

⁹⁴ CICERO: *De legibus*, II, 10.

⁹⁵ Sárvári Pál (Piskolt, 1765–Debrecen, 1846), debreceni filozófiaprofesszor.

⁹⁶ Francis BACON: *De dignitate et augmentis scientiarum*, Lib. I.

Suavissimo Adolescentulo Ladislao ex Illustriss/imis/ Comitibus Festetits de Tolna, ex itinere Transilvanico causa experientiae suscepto, reverenti, atque apud se invisenti, hisce sui memoriam commendat. Debrecini die 11ma Octobr/is/ 1797.

Michael Benedek⁹⁷ Sacrorum
Minister et Superintendentiae
Trans-Tibiscanae Generalis Notar/ius/ m/anu/ p/ropria/

39r

O/mnia/ A/d/ M/aiorem/ D/ei/ G/loriam/ B/eatae/ V/irginis/ M/ariae/ H/onorem/
ac Regni Nostri Mariani majus decus et Incrementum
Amen.

Emericus Vajkovics⁹⁸ E/cclesiae/ M/etropolitanae/ Col/ocensis/ Praep/ositus/ M/aior/
et E/lectus/ Ep/isco/pus Almisiensis

40r

Coloczae visum fuisse, bibliothecam utrumque, capitularem et archiepiscopalem
lustrasse Illustrissimum D/ominum/ Comitem Ladislaum Festetits, hisce testor.
Coloczae 15. Octobris 1797.

Stephanus Katona⁹⁹
canonicus et bibliothecarius m/anu/ p/ropria/

41r

Patriam nosse et jucundum, et proficuum est.

Pro memoria Ill/ustrissi/mo D/omi/no Juveni Comiti Ladislao Festetits Albae-Regiae
Die 17ma 8^{bris} 1797. dedit

Nicolaus Milassin¹⁰⁰
Ep/isco/pus Alba-Regal/ensis/ m/anu/ p/ropria/

42r

Integritas morum juvenem facit esse decorum.
Fac bene, dum vivis, post mortem vivere si vis.¹⁰¹

⁹⁷ Benedek Mihály (Nagydorog, 1748–Debrecen, 1821), debreceni prédikátor, református püspök.

⁹⁸ Vajkovics Imre (Nagyvárad, 1715–Kalocsa, 1798), jezsuita, kalocsai nagyprépost, címzetes amissai püspök.

⁹⁹ Katona István (Bolyk, 1732–Kalocsa, 1811), kanonok, az érseki könyvtár őre.

¹⁰⁰ Milassin Bertalan Miklós (Csávoly, 1736–Székesfehérvár, 1811), 1790-tól székesfehérvári püspök.

¹⁰¹ Latin mondás, ld. SUTOR, 1716, 723.

Franciscus Vailand¹⁰²

Praepositus de Drozo [?], et interioris

L/iber/ae. Reg/iaeque/ Civitatis Alba-Reg/alensis/ Parochus m/anu/ p/ropria/

43r

Os homini sublime dedit, Caelumque tueri

Jussit, et erectos ad sidera vultus. Ovid/ius/ L/iber/ 1. Metam/orphoses/¹⁰³

Praepositus major Alba-Regal/ensis/

Sigismundus Grubanovics¹⁰⁴ m/anu/ p/ropria/

Albae-Reg/iae/ die 17^a 8br/is/ 1797.

44r

Cum sis incautus nec rem ratione gubernas,

noli fortunam, quae non est, dicere caecam.¹⁰⁵

Josephus Bajzath¹⁰⁶ Ep/isco/pus Weszpr/emiensis/ m/anu/ p/ropria/

45r

Virtutem non prima negant, non ultima donant

Tempora¹⁰⁷

Ludov/icus/ Csapody¹⁰⁸

C/athedralis/ E/cclesiae/ W/espremiensis/ Pr/aepositus/ Major m/anu/ p/ropria/.

46r

Fili – Habe fiduciam in Domino ex toto Corde tuo; In

Omnibus viis tuis cogita illum, et ipse diriget gres-

sus tuos: non sis sapiens apud temet ipsum: Time

Deum et recede a malo. Ex proverbiiis Salamonis¹⁰⁹

quae saepe relegenda commendat.

¹⁰² Franz Xaver Vailand (Székesfehérvár, 1719–Székesfehérvár, 1801), jezsuita, korábban a Theresianum tanára, 1762-től házfőnök és plébános Székesfehérvárott.

¹⁰³ OVIDIUS: *Metamorphoses*, I, 85.

¹⁰⁴ Grubanovics Zsigmond (1720–Székesfehérvár, 1801) sárímonostori apát, 1777-től székesfehérvári prépost, apostoli főjegyző.

¹⁰⁵ Marcus Porcius CATO: *Disticha* IV, 3.

¹⁰⁶ Bajzath József (Kisalló, 1720–Veszprém, 1802), 1777-től veszprémi püspök.

¹⁰⁷ Josephus ISCANUS [Joseph of Exeter]: *De bello Troiano*, I, 21.

¹⁰⁸ Csapody Lajos (Petőfalva, 1729–Veszprém, 1801), jezsuita szerzetes, a nagyszombati egyetem tanára, majd rektora, 1777-től veszprémi kanonok, nagyprépost, skopjei címzetes püspök.

¹⁰⁹ Példabeszédek könyve 3, 5–7.

Adolescenti Comiti Ladislao Festetics

David Zsolnai¹¹⁰ C/athedralis/ Eccl/esi/ae Weszpr/imiensis/
Lect/or/ et Canonicus m/anu/ p/ropria/

47r

Primus ego et Christi, et civis tibi nomina scripsi.
Nomen Amicitiae venerandum tu mihi scribes;
Et Patriae quondam per te florentis Imago
Scribat in Annales tua Nomina Grata perennes.

Rosti¹¹¹ m/anu/ p/ropria/

Weszprimii 18^a 7^{bris} 1797

48r

Virtutis pretium in ipsa est, et recte facti merces est:
fecisse.¹¹²

Viennae 13. Nov/embris/ 1797.

Samuel Comes Teleky¹¹³

49r

Nem esmér a munka lehetetlenséget:
Nem vethet semmi út olyan erősséget,
Akarat munkával vetvén szövetséget
Mellyenn ne vehetne győzedelmességet.
Gyöngyösi¹¹⁴

Írá emlékezetnek okáért

Nagy-Győrben

Mind-Szent Havának¹¹⁵ 27^{dik} napján 1797.

Rath Mátyás¹¹⁶

¹¹⁰ Zsolnay Dávid (Jánosháza, 1742–Veszprém, 1810), veszprémi kanonok, 1806-tól püspök.

¹¹¹ Rosty Antal (János?) (1758–1810), keszthelyi plébános, hahóti címzetes apát.

¹¹² SENECA: *Epistulae morales ad Lucilium*, LXXXI, 19.

¹¹³ Teleki Sámuel (Gernyeszeg, 1739–Bécs, 1822), erdélyi kancellár, a marosvásárhelyi Teleki-Téka alapítója.

¹¹⁴ GYÖNGYÖSI István, *Márssal társolkodó Murányi Vénus*, 1. rész, 106.

¹¹⁵ November

¹¹⁶ Rát Mátyás (Győr, 1749–Győr, 1810), evangélikus lelkész, nyelvészeti író, az első magyar nyelvű hírlap szerkesztője.

49v

[1.]

Ut sis gloria et ornamentum Patriae Tuae
et illustrium Progenitorum tuorum vestigiis
incedas tibi precatur.

Michael etc. Liber Baro de

Brigido ArchiEpiscopus

Labacensis¹¹⁷

Labaci¹¹⁸

30. Augusti 1798.

[2.]

Venedig den 4. Septembris 1798. Freyherr von Monfrault m/anu/ p/ropria/ f/eld/m/
arschall/Leutnant/¹¹⁹

[3.]

Das mir H/err/ Graff von Festetitz gelegentlich
seiner hiesigen durch-reise die Ehre
eines Besuchs gegönnet habt, bezeige
hiemit. Triest¹²⁰ d/en/ 13: 7^{bre/is/} 1798
P/ompeo/ g/raf/ v/on/ Brigido¹²¹

50r

Il sottoscritto fu con piacere onorata della visita del Sig/nore/ Conte Ladislao de Festetitsch, il quale
tiene pregato di presentare i Suoi rispetti ai degnissimi Suoi Genitori. Fiume,¹²² li 16 7bre 1798.

Aloisio de Orlando m/anu/ p/ropria/

Giuseppe Orlando figlio maggiore

50v

Li sottoscritti con giubilo furono onorati con la grata visita del Sig. Conte Ladislao de
Festetich il quale viene pregato di presentare li loro rispetti ai degnissimi Suoi Genitori

Buccari¹²³ li 17 7bre 1798

¹¹⁷ Brigido, Michael Leopold (1742, Trieszt–1817, Szepes), 1787–1806 között Ljubljana érseke, majd szeptesi püspök, az „Ad Magnanimitatem” szabadkőműves páholy tagja.

¹¹⁸ Laibach (ma: Ljubljana, SL).

¹¹⁹ Monfrault, Eugen von († 1808), osztrák tábornok.

¹²⁰ Trieszt (ma: Trieste, I).

¹²¹ Pompeo (IV.) Brigido (1729–1811), 1782 és 1803 között trieszti kormányzó.

¹²² Fiume (ma: Rijeka, HR).

¹²³ Buccari (ma: Bakar, HR).

Gio/v/an/ni/. Nepo/muk/. Thianich m/anu/ p/ropr̃a/ giudice¹²⁴

Marco ab Orebich m/anu/ p/ropr̃a/
Regale Capitano del Porto

Tomaso Sablich m/anu/ p/ropr̃a/ Camerlengo

51r

Novi¹²⁵ 18. 7^{bris} 1798.

Ill/ustrissi/mus D/ominus/ Comes Ladislaus a Festetich me conveniendi honorem
habuit; cui omnia felicia et fausta ex corde precor

Joannes Bapt/ist/a Jesich m/anu/ p/ropr̃a/¹²⁶
Ep/iscopu/pus Segn/ensis/ et Modr/usensis/

51v

J' ai eu l'honneur de faire mes complimens á Mons. le jeune Comte de Festetich, ayant
passe par cette petite Ville militaire. Le 18. 7bre 1798. c'est á dire par Segne.¹²⁷

B/aron/ de Cervelli
Colonel et Comand/an/t

52r

Continuatio virtutum, est gloria Patriae et Familiae. quod recomendat nunc per
accidens Segniae degens. 18^{vac} Septembris 1798.

Joannes Dominicus Vukassovich m/anu/ p/ropr̃a/¹²⁸
Can/oni/cus et Cantor Zagrab/iensis/ m/anu/ p/ropr̃a/

52v

Ill/ustrissi/mi Comit̃s Festetics Adolescentis optimi aeternum memor, ut ad propria
secundissimo itinere regrediatur, et exacti itineris uberrimum capiat fructum, amodoque
pro Patriae et Religionis incremento proficiat, precatur

Segniae, 18^a 7^{bris} 1798.

¹²⁴ Thianich, Giovanni Nepomuk iskolaigazgató, városi jegyző Buccariban (ma: Bakar, HR).

¹²⁵ Mai nevén Novi Vinodolski, HR.

¹²⁶ Jesich, Johannes (Novi, 1746–Novi, 1833), zengg-modrusi püspök (1789–1833).

¹²⁷ Zengg, kikötőváros az Adriai-tenger partján (ma: Senj, HR).

¹²⁸ Vukassovich János Domonkos zágrábi kanonok.

Geor/gius/. Milanes m/anu/ p/ropria/
Abbas Inf/ulatus/ de Bela-Sténa,
Cath/edralis/ Ecclae/siae/ Segn/iensis/ Lector 1798

53r

Dass Herrn Graff/en/ v/on/ Festetich bei dessen hierorthiger durch Reisse, mich mit
einen besuch beehrte, bestatige ... mit Vergnügen,
Karlstadt,¹²⁹ den 20ten September /1/798.

A. J. Cassimir oberst
1. Brigad/e/

53v

I bone quo virtus Tua Te vocat
i pede fausto
grandia laturus meritorum praemia¹³⁰

Carolostadii¹³¹ 20^a 7^{bris} 1798.

Stephanus Avakumovich m/anu/ p/ropria/¹³²
Ep/isco/pus Carolostadiensis

54r

Semper honos, nomenque tuum
Laudesque manebunt.¹³³

Zagrabiae¹³⁴ die 21ma Sept/embris/ 1798.

Comes Joannes Erdődy¹³⁵
Banus m/anu/ p/ropria/

54v

Deo propitio, mentore Comite, lege profutura Tibi
et Aliis, ac in optimo precantibus habe.

¹²⁹ Károlyváros (ma: Karlovac, HR).

¹³⁰ HORATIUS: *Epistulae*, II, 2, 37.

¹³¹ Károlyváros (ma: Karlovac, HR).

¹³² Avakumovics István (Szentendre, 1756–1822, Temesvár), 1798–1801 között károlyvárosi, majd temesvár–lippai görögkeleti püspök.

¹³³ VERGILIUS: *Aeneis*, I, 609.

¹³⁴ Zágráb (Zagreb, HR).

¹³⁵ Erdődy János (Velike, 1732–Zágráb, 1806), horvát bán.

Zagrabiae 21 Septembris 1798.

Philippu/m/ Wohlgemuth¹³⁶

Vicar/ium/ Gen/eralem/ m/anu/ p/ropia/

55r

Homo es, nihil humani a te alienum
putes.¹³⁷

Ludovicus Festetics m/anu/ p/ropria/¹³⁸

Kesthely 5^a 8^{bris} /1/798

56r

Rex est, qui cupit nihil;
Rex est, qui que timet nihil.
Hoc Regnum sibi quisque dat.¹³⁹

Keszthely 12. 8^{bris} 1798.

Petrus Jordan¹⁴⁰

profess/or/ Hist/oriae/ nat/uralis/
in Univers/itate/Vienn/ensi/

57r

Nemzetét legjobban szerető Atyának
Szerelmes és sokat ígérő fiának
Follyon bé szívébe Haza szeretete,
Tüköréül légyen bölts Attya élete.
Nyomdokát mindenbe bár hiven kövesse,
Hogy minden Jók' szívét, mint ő meg nyerhesse.

Leg buzgóbb kívánsága
Gyarmathi Sámuelnek.¹⁴¹

¹³⁶ Wohlgemuth, Philip (1739. k.–Wien, 1804), agrárius plébános, majd a pesti szeminárium rektora, később a zágrábi egyházmegye általános helynöke.

¹³⁷ TERENTIUS: *Heauton Timorumenos*, 77

¹³⁸ Festetics Lajos (1772–1840), földbirtokos. László gróf édesapjának, Festetics I. Györgynek idősebb másod-unokatestvére.

¹³⁹ SENECA: *Fabulae, Thyestes*, 388–390.

¹⁴⁰ Jordan, Peter (Sellrain, 1751–Wien, 1827), természettudós, a bécsi egyetemen a természetrajz professzora.

¹⁴¹ Gyarmathi Sámuel (Kolozsvár, 1751–Kolozsvár, 1830), kolozsvári orvos, nyelvész, mineralógus.

Bétsben Nov/ember/ 12^{dikén} 1798^{ban}

58r

Columella klagte darüber: „quod sola res rustica, quae sine dubitatione proxima, et quasi consanguinea Sapientiae est, tam discentibus egeat, quam magistris. – Agri-
colationis neque doctores, qui se profiterentur, neque discipulos cognovi.”¹⁴²

Dank, und Ehre dem Festetits von Tolna, den in Keszthely Columellas Schatten mit uns ausgesöhnt hat.

Salzburg am 13. September 1803.

Moll¹⁴³ m/anu/ p/ropria/

59r

Treu der Vernunft, verdamme keinen Glauben.

Wer an die Tugend glaubt, der glaubt an Gott.¹⁴⁴

Salzburg, den 13ten im September 1803

dieser Denkspruch sey dem
Grafen Festetits mit Andenken
seines Verehrers Fridrich
Graf Spaur¹⁴⁵ m/anu/ p/ropria/

60r

Dii Tibi dent annos, a Te nam caetera sumes

Sint modo virtuti Tempora longa Tuae.¹⁴⁶

Salisburgi XIII. Septembris

MDCCCIII.

Hoc voto memoriam sui commendat Franciscus Josephus Hartleben¹⁴⁷ Jurium Doctor
Em/inentissi/mi. ac Celsissimi Principis electoris Moguntini Consiliarius aulicus et
Regiminis, uti et supremi appellationum Tribunalis, antehac in Universitate Moguntinae
Pandectarum Professor P/ublicus/ et O/rdinarius/ m/anu/ p/ropria/

¹⁴² COLUMELLA, Lucius Junius Moderatus: *De Re Rustica*, Lib. I.

¹⁴³ Moll, Karl Ehrenbert Maria von (Thalgau, 1760–Augsburg, 1838), salzburgi természettudós és államférfi.

¹⁴⁴ SPAUR, 1800, 354.

¹⁴⁵ Spaur, Friedrich Franz Joseph von (Mainz, 1756–Wien, 1821), osztrák főnemes, író.

¹⁴⁶ OVIDIUS: *Ex Ponto*, II, I. 53–54.

¹⁴⁷ Hartleben, Franz Joseph (Düsseldorf, 1740–Wien, 1808), jogtudós, a mainzi, később a bécsi egyetem professzora.

61r

Fortes creantur fortibus.¹⁴⁸

Emlékezete ajánlására írta
Bethlen Elek.¹⁴⁹

Bétsbe N/ovem/b/e/r/ne/k. 12ⁿ 1798^{ban}

62r

Der Name Festetits ist in den Annalen der Polizey
und Kultur unvergänglich, da der Geist des Vaters in dem
Sohne fortdauern wird.

Salzburg, den 12. September 1803.

ein aufrichtiges Denkmahl der Verehrung
Theodor von Hartleben¹⁵⁰ kursalzburgischer
wirklicher Hof und Regirungsrathe auch
Professor der Staatsrechts

62v

Gutes thun und nicht müde werden.¹⁵¹

Göttingen
den 6ⁿ Okt. 1803.

Prof/essor/ Reuss¹⁵²

63r

Mit dem Wunsch, dass der Liebenswürdige Sohn einst dem verdinstvollen Vater
gleichen möge, empfiehlt sich seinem Angedenken

Stutg/art/ d/en/ 20. Sept. 1803.

¹⁴⁸ HORATIUS: *Carmina*, IV, 4, 29.

¹⁴⁹ Bethlen Elek (Üreg, 1777–Pest, 1841), császári és királyi kamarás, dráma- és történetíró.

¹⁵⁰ Hartleben, Theodor Konrad (Mainz, 1770–Mannheim, 1827), 1795–1803 közt a salzburgi egyetem jogászprofesszora, valamint a város rendőrfőnöke.

¹⁵¹ Galatáknak írt levél 6,9.

¹⁵² Reuss, Jeremias David (Rendsburg, 1750–Göttingen, 1837), filológus, irodalomtörténész, a göttingeni egyetem professzora.

Fr/iedrich/ Aug/ust/ Cl/emens/ Werthes¹⁵³

64r

Premas, Comes Optime, Patris vestigia, impleas patriae spem, evehas illustris Georgici initia, faveasque

Nominis Festetitsiani admiratori, olim prioriori jam extero, Victori-Henrico Riecke,¹⁵⁴ Philos/ophiae/ Doctori, Orphanotrophei Stuttgardiani antistiti, scholarumque, quae triviales vocantur, inspectori.

Stuttgardiae, die 20. Sept/embris/ 1803.

64v

Die Straßen in Marburg sind wie die Wege
zur Tugend eng und steil

Marburg am 1ten October 1803
Oktob/er/ 1803.

zum Andenken
von Hauptmann Schleicher¹⁵⁵
ordentlichem Professor der Kriegswissenschaften

65r

Festum esto mihi
á Festetits, Filio Vatis Hungarici;
quum me ille,
ejusque comites
28. Septembr/is/ 1803 invisere.
Huic vitae meae Monumento
ad scribo nomen meum:
Mauritius á Tonder,¹⁵⁶
Hungariae
semper et ubiquae fidelis;
quamvis non semper beatus.

¹⁵³ Werthes, Friedrich August Clemens (Buttenhausen, 1748–Stuttgart, 1817), költő, újságíró, udvari tanácsos. 1784 és 1791 között a pesti egyetem tanára.

¹⁵⁴ Riecke, Viktor Heinrich (Stuttgart, 1759–Lustnau, 1830), teológus, 1782-től brnói evangélikus lelkész, 1803-tól stuttgarti lelkész, árvaházi igazgató, iskolafelügyelő.

¹⁵⁵ Schleicher, Franz Karl (Rinteln, 1756–Kassel, 1815) porosz katonatiszt, hadtudós, a marburgi egyetem professzora.

¹⁵⁶ Trenck von Tonder, Moritz Flavius (Dresden, 1746–Frankfurt a. M., 1810) német katonatiszt, író.

66r

– nescia virtus stare loco –
Lucan/us/ 1, 144

Illustrissimi Festetitsiani
nominis cultor venerabundus
Chr/istian/ G/ottfried/ Heyne¹⁵⁷

Göttingae d/ie/ 5. Octobr/is/
1803.

67r

Wird ewig dann, sich selber unbekannt,
die blöde Menschheit, sich im Taumel Kreise drehen,
in den sie Zofe, Schwert und Krumm Stab, bannt?

August Ludwig Schlözer¹⁵⁸
Göttingen, 5 8br/is/ 1803.

67v

Deus meliora!

Illustrissimo Comiti
reuerentiam
cum salute summa
D/octor/ Henr/icus/ Phil/ippus/ Conr/adus/ Henke.¹⁵⁹

Helmstadii,¹⁶⁰ d/ie/ IX. Oct/obris/ (Optimi Principis natalitio die) 1803.

68r

Felix qui simul opes et mentem habet;
Hic enim opibus, ubi conuenit, recte utitur.
Menand/er/ ap/ud/ Stobaeum p. 450. b.¹⁶¹

¹⁵⁷ Heyne, Christian Gottlob (Chemnitz, 1729–Göttingen, 1812), filológus, történész, a göttingeni egyetem professzora.

¹⁵⁸ Schlözer, August Ludwig (Gaggstatt, 1735–1809, Göttingen), történész.

¹⁵⁹ Henke, Heinrich Philipp Konrad (1752–1809), teológus, egyháztörténész.

¹⁶⁰ Helmstadt, Braunschweig.

¹⁶¹ MENANDROS. Az eredeti forrás nem azonosítható, ugyanakkor a bejegyzés betű szerint megtalálható a bejegyző saját könyvében (BECKMANN, 1795, 158.), így nem zárható ki, hogy a bejegyző saját szövegét másolta át.

Memoria sui commendaturus
scripsit
Joh/annes/ Beckmann¹⁶²

Göttingae d/ie/ 5. Septem/bris/
1803.

70r

Wenige wissen, wie viel man wissen muss.
um zu wissen, wie wenig man weiss.

J/ohann/ E/ler/ert/ Bode¹⁶³

Berlin, d. 14. Oct.
1803.

71r

Virtus nobilitat.

Memoriam sui de meliori commendaturus scripsit

C/hristian/ H/artmann/ /Samuel/ L/iber/ B/aro/ de Gatzert¹⁶⁴ Ser/enissimi Hass/
iae/ Landgr/avii/a consiliis intimis

Gisae Hassorum¹⁶⁵
d/ie/ XXX. Septe/mbris/.
MDCCCIII.

72r

Rationi ac legibus religiose parere, libertas est.

Hisce verbis, illustrissimo ac generosissimo hujus albi possessori, patris, Europae et
litteris cari, Maecenatis Hungarici, vestigia pie atque fideliter sequenti sese tradit atque
com/m/endat

D/octo/r. Johannes Christianus Theophilus Schaumann¹⁶⁶

¹⁶² Beckmann, Johann (1739–1811), természettudós, a göttingeni egyetem professzora.

¹⁶³ Bode, Johann Elert (1747–1826), asztronómus, a berlini obszervatórium igazgatója.

¹⁶⁴ Gatzert, Christian Hartmann Samuel (Meiningen, 1740–Giessen, 1807), jogász, államférfi.

¹⁶⁵ Giessen, német város Hessen tartományban.

¹⁶⁶ Schaumann, Johann Christian Gottlieb (1768–1821), a hallei Paedagogicum tanára, 1794-től a giesseni egyetem filozófiaprofesszora.

philosophiae theoreticae et practicae in Ludoviciana
Professor p/ublicus/ o/rdinarius/

Giesae d/ic/ 30. Septembr/is/ MDCCCIII.

73r

Vivitur ingenio
caetera mortis
erunt.

Amicis suis
Hungariae¹⁶⁷
natis
de meliori
se commendat

E/rnst/ G/ottfried/ Baldinger¹⁶⁸

Marburgi
die 1. Oct/obris/
1803.

81r

Recte faciendo neminem timeas.

Giessae. 1. Oct/obris/
1803

In memoriam sui
scripsit F/riedrich/ L/udwig/ Walther¹⁶⁹
Prof/essor/ Phil/osophiae/ Ord/inarius/

96r

Nicht was des Zufalle Macht dem Edelmann gegeben,
giebt heiligen Anspruch ihm auf Vorzug und auf Hang
Ihn kann Humanität nur einzig höher haben,
und sichere ewig ihm des Raubes Feiersang
der Vorsicht mächtiges Wort hat, edler, sie ersehen

¹⁶⁷ A szó vége („riae”) az eredeti szövegben (feltehetően véletlenül) kétszer szerepel.

¹⁶⁸ Baldinger, Ernst Gottfried (1738–1804), marburgi orvosprofesszor.

¹⁶⁹ Walther, Friedrich Ludwig (1759–1824), természettudós, a giesseni egyetem professzora, különösen az erdészeti tudományokban ért el jelentős eredményeket.

zum Wirken wie ein Gott im Kreise der Natur:
Sie werden schön und gross und sichere Schritten gehen,
Wenn ihr Sie folgen nur und Ihres Vaters Spur.

Motto:

Adel ist auch in der Sittlichen Welt, gemeine Naturen
zahlen mit dem was sie thun, edle mit dem was sie sind.¹⁷⁰

Erinnern sie sich zuweilen mit Wohlwollen
und güte Ihres herzlichen Verehrers
Franz Joseph Theodor Franzky¹⁷¹ m/anu/ p/ropria/
d/er/ Philosophie/ u/nd/ d/er/ f/reien/ K/ünste/. Mag/ister/
Redakteur den politischen Zeitung

Brünn in Mähren¹⁷²
den 25 August 1801.

106r

Mái naponn volt szerentsém tisztelni Méltóságos Gróff Festetits László Úrfit, Hazánk-
nak nagy reményét, mellyet nem tsak szokás szerént szeretni, hanem esmérve szeretni
igyekezik.

Kolosv/ar/ 4. 8br/is/ 1797.

Martonfi m/anu/ p/ropria/¹⁷³
Serb/iai/ Püspök
és Gubern/iumi/ Consil/iarius/

¹⁷⁰ SCHILLER, 1796, 153.

¹⁷¹ Franzky, Franz Joseph Theodor brünni (brnöi) író.

¹⁷² Brünn (ma: Brno, Csehország)

¹⁷³ Mártonfi József (Csíkszentkirály, 1746–Gyulafehérvár, 1815), 1793-tól szerbiai címzetes püspök, 1799-től erdélyi püspök.

Személynévmutató

Álmos	6r	Herepei Ádám	19r
Aranka György	24r	Herepei László	12r
Árpád	6r	Horányi Elek	34r
Asztrik	6r	Jesich, Johannes	51r
Avakumovics István	53v	Jordan, Peter	56r
Azo	6r	Katona István	40r
Bajzáth József	44r	Keszthelyi László	36r
Baldinger, Ernst Gottfried	73r	Kristovich Imre	10r
Bánffy György	28r	Letenyi János	6r
Bánffy László	11r	Mártonfi Antal	18r
Batthyány Ignác	26r	Mártonfi József	18r
Beckmann, Johann	68r	Mátyus István	21r
Benedek Mihály	38r	Milanes, Georgius	52v
Benkő Ferenc	20r	Milassin Bertalan Miklós	41r
Bethlen Elek	61r	Miller Jakab Ferdinánd	33r
Bethlen József	15r	Moll, Karl Ehrenbert Maria von	58r
Bethlen László	13r	Molnár Borbála	27r
Bode, Johann Elert	70r	Monfrault, Eugen von	49v
Bonipert	6r	Neugeboren, Daniel Georg	16r
Brigido, Michael Leopold	49v	Novák Krizosztom János	3r
Brigido, Pompeo	49v	Orebich, Marco ob	50v
Bruckenthal Mihály	14r	Orlando, Aloisio de	50r
Bruckenthal Sámuel	17r	Orlando, Giuseppe	50r
Cassimir, A. J.	53r	Pataki Sámuel	23r
Cervelli, báró	51v	Ráth Mátyás	49r
Csapody Lajos	45r	Reuss, Jeremias David	62v
Erdődy János	54r	Riecke, Victor Heinrich	64r
Esterházy László Pál	7r	Rosty Antal (János?)	47r
Festetits Lajos	55r	Sablich, Tomaso	50v
Franzky, Franz Joseph Theodor	96r	Sárvári Pál	37r
Gatzert, Christian Hartmann Samuel	71r	Schaumann, Johann Christian Gottlieb	72r
Grubanovics Zsigmond	43r	Schleicher, Franz Karl	64v
Gyarmathi Sámuel	57r	Schlözer, August Ludwig	67r
Gyöngyössi János	25r	Soro, Johann von	9r
Hannulik János Krizosztom	31r, 32r	Stratimirovic, Stevan	8r
Hartleben, Franz Joseph	60r	Szányi Ferenc	4r
Hartleben, Theodor Konrad	62r	Szathmári Pap Mihály	28r
Heyne, Christian Gottlob	66r	Szilveszter, II.	6r
Henke, Heinrich Philipp Konrad	67v	Taksony	6r

Teleki Domokos	22r	Walther, Friedrich Ludwig	81r
Teleki Sámuel	48r	Werthes, Friedrich August Clemens	63r
Thianich, Giovanni nep.	50v	Wesselényi Miklós	30r
Trenck von Tonder, Moritz Flavius	65r	Weszprémi István	35r
Vajkovichs Imre	39r	Wohlgemuth, Philip	54v
Viser Ádám János	5r	Zolta	6r
Vukassovich János Domonkos	52r	Zsolnay Dávid	46r
Wailand, Franz	42r		

Helymutató

Aiud (RO)	19r, 20r	Karolinum ld. Carei	
Alba Iulia (RO)	18r	Károlyváros ld. Karlovac	
Aurel Vlaicu (RO)	13r	Keszthely	55r, 56r
Bakar (HR)	50v	Kolozsvár ld. Cluj Napoca	
Bécs ld. Wien		Labacum ld. Ljubljana	
Bencenc ld. Aurel Vlaicu		Ljubljana	49v
Berlin (D)	70r	Magno Varadinum ld. Oradea	
Brno (CZ)	96r	Makó	10r
Brünn in Mähren ld. Brno		Marburg	64v, 73r
Buccari ld. Bakar		Marosvásárhely ld. Targu Mures	
Carei (RO)	31r, 32r	Mohács	7r
Carlostadium ld. Karlovac		Nagyenyed ld. Aiud	
Cibinium ld. Sibiu		Novi ld. Novi Vinodolski	
Claudiopolis ld. Cluj Napoca		Novi Vinodolski (HR)	51r
Cluj Napoca (RO)	26r, 27r, 28r, 29r, 106r	Oradea (RO)	33r, 34r
Colocza ld. Kalocsa		Orastie (RO)	11r, 12r
Debrecen	35r, 37r, 38r	Pécs	3r
Fiume ld. Rijeka		Quinqueecclesia ld. Pécs	
Gisa Hassorum ld. Giessen		Rijeka (HR)	50r
Giessen (D)	71r, 72r, 81r	Salisburg ld. Salzburg	
Göttingen (D)	62v, 66r, 67r, 68r	Salzburg (A)	58r, 59r, 60r, 62r
Győr	49r	Segnia ld. Senj	
Helmstadium ld. Helmstadt		Senj (HR)	51v, 52r, 52v
Helmstadt (D)	67v	Sibiu (RO)	14r, 16r, 17r
Jibou (RO)	30r	Sremski Karlovci (SRB)	8r
Kalocsa	40r	Stuttgart (D)	63r, 64r
Karlovac (HR)	53r, 53v	Szászváros ld. Orastie	
Karlstadt ld. Karlovac		Székesfehérvár	41r, 43r
		Târgu Mures (RO)	21r, 22r, 24r

Temesvár ld. Timisoara		Vienna Austriae ld. Wien	
Timisoara (RO)	9r	Wien (A)	48r, 57r, 61r
Triest ld. Trieste		Zagrabia ld. Zagreb	
Trieste (I)	49v	Zagreb (HR)	54r, 54v
Turda (RO)	25r	Zsibó ld. Jibou	
Újtorda ld. Turda		ismeretlen	4r, 5r, 6r, 15r, 23r, 36r, 39r,
Venezia (I)	49v		42r, 44r, 45r, 46r, 65r
Veszprém	47r		

Rövidítések és irodalomjegyzék

- MNL OL
P 279 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus.
- OSZKK Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár
- *
- ABAFI
1993 ABAFI Lajos: *A szabadkőművesség története Magyarországon*, Budapest, Akadémiai, 1993.
- Anthologia*
1795 *Anthologia Graeca cum versione latina Hugonis Grotii*, Ultrajecti, B. Wild & J. Altheer, 1795.
- BECKMANN
1795 Johann BECKMANN: *Physikalisch-ökonomische Bibliothek: worinn von den neuesten Büchern, welche die Naturgeschichte, Naturlehre und die Land- und Stadtwirthschaft betreffen, zuverlässige und vollständige Nachrichten ertheilet werden*, 18. Bd., Göttingen, Verlag der Wittwe Vandenhoeck, 1795.
- DB *Deutsche Biographie*, <https://www.deutsche-biographie.de>
- DEÁK
2001 DEÁK Eszter: *A tudományos élet és magyarországi kapcsolatai Cseh-Morvaországban a felvilágosodás korában*, In: *Aetas*, 16. (2001) 3. sz., 29–45.
- „Emlékek [...]”
„Emlékek híres férfiaktól, akiket Tolnai Festetics László gróf 1796-ban és az azt követő években tisztelettel meglátogatott, midőn hazáját és a külföldet járta”, [2003], https://axioart.com/tetel/-emlekek-hires-ferfiaktol,-akiket-tolnai-festetics-laszlo-gr_146067 (2018. 08. 08.).
- FESTETICS
1801 FESTETICS László: *Voyage en Moravie et Boheme*, 1801, OSZK Kt. Quart. Gall. 91.
- FÖLDESI
2003 FÖLDESI Ferenc: *Album amicorum*. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon: középkor és kora újkor*, I., Budapest, Balassi, 2003, 57–59.

- HEVENESI
1714
HEVENESI Gábor: *Scintillae Ignatianae, sive sancti patris Ignatii de Loyola Societatis Jesu fundatoris apophthegmata sacra*, Tyrnaviae, Typ. Acad., 1714.
- KOSTYÁL
1961/1962
KOSTYÁL István: *Festetics László kísérletei közkönyvtárak alapítására*, In: *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve*, 1961/1962, Budapest, 1963, 280–290.
- KOSZTA
2012
KOSZTA László: *Querfurti Brúnó és Azo ostiai püspök: két külföldi klerikus és a püspökségi szervezet továbbépítése 1009-ben*, In: *Belvedere Meridionale*, 2012, 4. sz., 22–40.
- KRISTÓ
1994
KRISTÓ Gyula: *A Kárpát-medence és a magyarság régmúltja (1301-ig)*, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 1994.
- KULTSÁR
2006
KULTSÁR Krisztina: *A politikai és társadalmi elit utazásai*, In: *Korall*, 7. (2006) 26. sz., 99–127.
- KURUCZ
2016
KURUCZ György: *Tudomány, szakképzés, identitás. Festetics György szerepe a magyarországi tudásáramlás elősegítésében a XVIII–XIX. század fordulóján*, In: *Somogy*, 44. (2016) 3. sz., 56–69.
- SCHILLER
1796
Friedrich SCHILLER: *Unterschied der Stände*, In: *Musen-Almanach für das Jahr 1797*, Tübingen, J. G. Cotta, 1796, 153.
- SPAUR
1800
Friedrich Franz Joseph SPAUR: *Reise durch Oberdeutschland: in Briefen an einen vertrauten Freund*, Leipzig, Ludwig Schellenberg, 1800.
- STERNE
1768
Laurence STERNE: *A Sentimental Journey through France and Italy*, London, Becket and De Hondt, 1768.
- STOHL
2008
STOHL Róbert: *Festetics László neveltetéséről*, In: *Lymbus: magyarságtudományi forrásközlemények*, Budapest, Magyar Országos Levéltár, Balassi Bálint Intézet, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2008, 211–233.
- STOHL
2012
STOHL Róbert: *Egy honismereti utazáselmélet a XVIII. századból*, In: *Honismeret*, 2012, 4. sz., 22–26.

SUTOR
1716

Andreas SUTOR: *Latinum Chaos de, et ex pro omni [...]*,
Augsburg, Joseph Gruber, 1716.

WEISSE
1780

Christian Felix WEISSE, *Der Kinderfreund: ein Wochen-*
blatt: 16. Th., Tübingen, Frank & Schramm, 1780.